

KİTAP TASARIMINA ÇAĞDAŞ BİR YAKLAŞIM: IRMA BOOM

A CONTEMPORARY APPROACH TO BOOK DESIGN IRMA BOOM

Çiğdem Tanyel Başar*

Öz

Yüzyıllar boyunca fikirlerin ve kültürlerin aktarımında önemli rol oynayan kitaplar; geçmiş, şimdi ve gelecek ile bağlantı kurma konusunda önemli bir iletişim aracıdır. Kitabın bizlere ne anlattığının yanı sıra tasarımı da titiz bir araştırma, incelik ve özen isteyen bir alandır. Bu anlamda çağdaş kitap tasarımlarına cesur deneysel yaklaşımlar sergileyerek, basılı içeriğin geleneksel ve bilindik yapısının dışına çıkan Hollandalı grafik tasarımcı Irma Boom'un çalışmaları dikkat çeker. Bu araştırmanın amacı, kitap tasarımı alanında uzmanlaşan ve bu alanın ilerlemesine yönelik önemli katkılar sunan sanatçı Irma Boom'un tasarımları aracılığıyla çağdaş kitap tasarımlarının üretim sürecini yansıtmaktır. Nitel desene göre yapılandırılan araştırmada veriler, sanatçının müze arşivlerinde yer alan tasarımlarından, dergi ve gazetelerde yer alan sanatçıya ait haberlerden, sanatçı ile yapılan röportajlardan elde edilmiştir. Elde edilen veriler betimsel olarak yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Irma Boom, Kitap Tasarımı, Çağdaş Tasarım, Deneysellik.

Abstract

Books that have played an essential role in transmitting ideas and cultures for centuries are a crucial communication tool for connecting with the past, present, and future. In addition to what the book tells us, its design is a field that requires meticulous research, refinement, and care. In this sense, Dutch graphic designer Irma Boom's work draws attention by taking bold, experimental approaches to contemporary book designs, leaving the traditional and familiar structure of printed content. This research aims to reflect the production process of contemporary book designs through the designs of the artist Irma Boom, who specializes in book design and makes significant contributions to this field's progress. The study data, which was structured according to the qualitative pattern, was obtained from the artist's designs in museum archives, news about the artist in magazines and newspapers, and interviews with the artist. The obtained data were interpreted descriptively.

Keywords: Irma Boom, Book Design, Contemporary Design, Experimentation.

Araştırma Makalesi // Başvuru tarihi: 15.03.2021 - Kabul tarihi: 21.06.2021.

*Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarım Bölümü, cigdem.tanyelbasar@idu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5740-336X>.

1. Giriş

Arşivlemenin en eski formlarından olan kitaplar; fikirleri, bilgileri ve inançları alıcısına aktarır. Kitaplar biçim ve içerikle beraber bir bütün olarak varlığını ortaya koyar. Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre kitap "Ciltli veya ciltlessiz olarak bir araya getirilmiş, basılı veya yazılı kâğıt yapraklarının bütünü" olarak tanımlanmaktadır.¹ Andrew Haslam (2006:9) ise kitabı "Bilgiyi koruyan, duyuran, açıklayan ve zaman ve mekân boyunca okur yazarına aktaran bir dizi basılı ve ciltli sayfadan oluşan taşınabilir bir kap" sözleriyle anlatmıştır. Her iki tanım da günümüzün dijital ve kavramsal yapısı göz önünde bulundurulduğunda doğru olmakla beraber içerisinde eksiklikler barındırmaktadır. Bugün basılı kitapların yanı sıra dijital platformlarda yayınlanan "e-kitap" olarak adlandırılan kitapların kullanımı, çağın teknolojik yapısı ve kolay ulaşılabilir olması sebebiyle yaygındır. Ancak ister basılı isterse dijital olarak yayınlansın, kitaplar okurlara ve grafik tasarımcılara yeni olanaklar sunmakta ve deneyselliğe açık alanlar yaratmaktadır.

Tarihsel süreçte kitaplar çok eski yıllara tarihlense de özellikle 20. yüzyılda, Sanayi Devrimi'nin yarattığı makineleşme ile daha geniş kitlelere ulaşma imkânı sağlamıştır. Devamındaki dönemde teknolojideki gelişmelerin hız kazanmasıyla beraber deneysel bir alan içerisinde gelişmiş ve sanatsal bir ifade niteliği kazanmıştır. Günümüzde hemen her şeyin dijital ortam üzerinden görüntülenip okunması mümkün olsa da fiziki olarak kitap, hiçbir zaman etkisini yitirmemiş aksine dijital yapının sağladığı imkanlar ile sanatçıların deneysel üretim imkanları genişlemiştir. Yayıncıların ise çoğaltım teknolojisindeki sınırları esnemiştir.

Kitapların içeriğinin yanı sıra tasarımı da mesajın kitlelere iletiminde oldukça etkilidir. Bir kitabın tasarlanma biçimi okuyucunun deneyimini de etkileyecektir. Tasarımda kullanılan yazı karakteri, sayfanın boyutu, metnin sayfa içerisindeki yerleşimi, kullanılan renk gibi daha birçok etmen kitabın algılanışında önemli rol oynayacaktır.

Çalışmanın amacı, kitap tasarımı alanında uzaman sanatçı Irma Boom'un tasarımları üzerinden çağdaş kitap tasarımı üretim sürecini ortaya koymaktır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizine göre gerçekleştirilmiştir. Bir araştırmacının herhangi bir

¹ "Kitap", <https://sozluk.gov.tr>, Erişim tarihi: 02.02.2021.

müdahalesi olmadan kaydedilen yazılı ve görsel doküman kaynakları içeren doküman analizi; kitaplar, broşürler, gazeteler, sanat eserleri, fotoğraf albümleri gibi materyallerin tümünü kapsamaktadır (Labuschagne'den akt. Kırıl, 2020:174). Araştırmada elde edilen veriler, sanatçının müze arşivlerinde yer alan tasarımlarından, dergi ve gazetelerde yer alan sanatçıya ait haberlerden, sanatçı ile yapılan röportajlardan oluşturularak, betimsel olarak yorumlanmıştır. Bu anlamda kitap tasarımı ve sanat olarak kitap nesnesi hakkında bilgilere yer verilerek, sanatçının en bilindik ve özel tasarımları üzerinden çağdaş kitap tasarımının deneysel yapısı gözler önüne koyulmuştur. Dijital çağda Irma Boom'un kitapları, fiziksel kitap okuyucularına sunacağı çok şey olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan araştırmanın sanat öğrencilerine, tasarımcılara ve bu alanla ilgilenen araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2-Kitap Tasarımına Kısa Bakış

Teknolojinin hızla değiştiği ve dönüştüğü bir çağda, iletişimin en eski biçimlerinden biri olan kitap, hala fiziki varlığını sürdürmektedir. Günümüzün dijital kitap okuma araçlarından kindle, iPad, e-kitap gibi araçlara rağmen kitleler fiziki olarak kitap okuma alışkanlığını terk etmemişlerdir. Durum ne olursa olsun, kitaplar hala grafik iletişim ve genel iletişim ile ilişkilidir. Kitapların en önemli yönlerinden birisi kitabın tasarımıdır. Kitap tasarımı; kapak tasarımı, içerikteki tüm metnin düzeni ve genel işlevselliğini içinde barındırır. İyi bir tasarım okuyucuların bir kitapta gezinmesine yardımcı olabilir, kitapların konusunu tamamlayabilir, detaylandırabilir ya da sadece göze hoş görünebilir (Trapani, 2010:5).

Kitap tasarımı denildiğinde ilk akla gelen genellikle kitabın kapak tasarımı olmaktadır. Ancak bir kitap tasarımına karar verirken birçok etkeni bir arada düşünmek ve planlamak gerekir. Kitap kapağının tasarımı ilk aşamada alıcıyla ilişki içinde girdiği ve alıcının kitaba yönelik algılarına hitap ettiği için önemli olmakla beraber, kitabın tüm içeriğinin tasarımı bu ilginin devamını sağlamakta önemli yer tutar. Bir kitap tasarımından bahsederken, iç sayfa düzeninden içerisinde kullanılacak yazı karakterlerine, kâğıdın cinsinden cilt biçimine kadar pek çok öğeyi bir arada düşünmek gerekir. Emre Becer'e (2006:239) göre bir kitap öncelikle yazarın kafasında tasarlanır ve buna göre metin içeriği çoğunlukla bölümler halinde oluşturulur. Ancak metin en iyi halinde bile yazarın kafasındaki düşünceyi okuyucuya tam anlamıyla aktaramaz ve bu noktada devreye tasarımcı girer. İyi bir kitap tasarımcısı; yazar, yayınevi ve okuyucu arasında bağ kuran kişidir. Kitap tasarımcısı ideal olarak seçtiği karakterlerin yapısına hâkim, seçtiği fotoğraf ve

illüstrasyonlar ile ilgili olarak da bilgi sahibi olmalıdır. Benzer bir ilişkiden bahseden Kavuran ise (2016:17), kitabın üretilip çoğaltılmasında tasarımın teknik uygulamalarının yeterliliğine dikkati çeker. Buna göre tasarım, niteliğini ve işlevini korumak adına teknik uygulamalar esnasında çok iyi ilişki kurularak uzman kadro tarafından yapılmalıdır. Kavuran'ın burada bahsettiği teknik yeterlilikler; illüstrasyonların reproduksiyonu, dizgi, montaj, kalıp, baskı, katlama, harmanlama ve ciltlemedir.

Kitap üretiminde kalitenin günümüz koşullarında korunması ve ilerletilmesi planlama ve tasarım aracılığıyla olur. Bu bakımdan kitap tasarımı, kitabın görsel ve yapısal özelliklerini belirleyen tüm planlamayı kapsamaktadır (Williamson, 1956:7). Kitap tasarımı yapmadan önceki en önemli şey kitabın amacını ne olduğu, hangi kitleye hitap ettiğidir. Her durumda olduğu gibi, kitabın içeriğini tasarımcının okuması, içselleştirmesi ve onunla bağ kurması gerekir. Kitap tasarımı konusunda uzman olan Richard Hendel, *On Book Design (1998)* isimli kitabında, tasarıma dair şu sözleri aktarır:

Kitapların tasarımı, diğer tüm grafik tasarım türlerinden farklıdır. Bir kitap tasarımcısının gerçek işi, bir şeyleri iyi, farklı veya güzel göstermek değildir. Yazarın sözlerinin sayfadan fırlamış gibi görünebilmesi için bir harfin, diğerinin yanına nasıl konulacağını bulmaktır. Kitap tasarımı kendi zekâsından hoşlanmaz; kelimelerin hizmetinde yapılır. İyi kitap tasarımı yalnızca okuyan kişiler tarafından yapılabilir- sözcükler yazıya dönüştürülmediğinde ne olduğunu görmek için zaman ayıranlar tarafından (Hendel'den akt. Trapani, 2010:10).

Kitap tasarımcısı, içeriğe kattığı güçlü ifade ile metnin ifadesini anlaşılır ve daha görünür hale getirmektedir. Kitabın hitap ettiği kitleye yönelik mesajın iletilmesini sağlamada etkin rol oynamaktadır. Günümüzün dijital araçlarıyla birlikte de hem tasarımcıya hem de yayıncılara deneysel üretim olanakları oluşmaktadır.

3. Sanat Olarak Kitap

Sanat olarak kitap kavramı, kitabın bilgi içeren ve aktaran yapısının dışında bütün olarak bir tasarım nesnesi olma özelliğini ifade eder. Bir sanat nesnesine dönüşen kitap, sanatçının da deneysel malzemesi haline gelir ve sanatçının elinde yeniden şekillenir. Çağdaş sanatın ifade biçimleri arasında sıklıkla görülen bu ifade formunda tasarımcının aracı kitabın kendisidir.

Sanatçı kitabı, esin kaynağı olarak kitabın biçimini veya işlevini kullanan sanatsal bir ifade biçimidir. Onu bir sanat nesnesi yapan, malzeme seçiminde, illüstrasyon biçiminde, yaratma

sürecinde, düzen ve tasarımda görülen sanatsal girişimdir.² Gümüştekin (2018:94)'e göre sanatçı kitapları kitap formunun resim, heykel gibi bir sanatsal ürüne dönüşmüş halidir ve birçok sanatçı kitap formunu kullanarak, başka hiçbir araçla ifade edemedikleri biçimde yaratıcı ürünler ortaya koyabilir. Taşçıoğlu (2013:123) ise sanatçı kitaplarının farklı anlayışlarla ve tekniklerde ortaya koyulabileceğinden bahsederek, geleneksel baskı türleri, dijital baskı teknikleri ya da elle üretilen kitapların tekniğinden bağımsız olarak sanatçı kitabı kategorisine girebileceğini belirtir.

Çağdaş sanatçıların kitapları, farklı formlarıyla dikkat çekmekle beraber, çok sayıda etkiye sahiptirler. Tarihsel sürecine baktığımızda, Orta çağ döneminde tezhipli el yazmaları geliştirildiğinden beri sanatçılar, yazılı sözcükle ilişkilendirilmiştir. Bu sanatçılardan birçoğu kitaplarla sanatsal bir girişim olarak ilgilenmiştir. Özellikle 18. yüzyılın sonunda sanatçı William Blake, 1890'lardan ise William Morris bu konuda üretim yapmışlardır. 20. yüzyıl boyunca avangard sanatçılar da sanatsal çabalarının bir parçası olarak pek çok kitap üretmişlerdir.³ Dündar (2011:182)'a göre 20. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak günümüze değin devam eden süreçte çoğu teknolojik gelişmelerin ortak noktası, fiziksel yapılarının giderek azaldığı bir süreçte yer almalarıdır. Tipografi üretimi, görüntü işlenmesi, sayfa mizanpajı gibi kitap üretimine dair tekniklerin çoğu, 1960'lı yıllardan kişisel bilgisayarların kullanımının arttığı 1980'li yıllara kadar hız kazanarak, sayısal alternatiflere dönüşmüş ve bu durum yalnızca kitabın üretim teknikleri ile sınırlı kalmamıştır.

Sanatçı kitapları, genellikle sınırlı sayıda üretilip arşiv niteliğinde kullanılmaktadır. Ancak Grafik Tasarımcı Irma Boom, sanatçı kitaplarına çağdaş bir yorum getirerek adını uluslararası platformlarda duyurmayı başarmıştır. Sanatçı, tasarladığı kitabın aynı zamanda yazarı konumunda yer alarak içeriğe de müdahale eder. Sınırlı sayıda sanatçı üretimine karşılık, endüstriyel yollarla çoğaltılan ancak tamamı tasarım olan kitaplar ortaya koyarak bu konuda diğerlerinden sıyrılır. Lupton'un üretimi ilgi odağı olarak ele aldığı *The Designer as A Producer* (Üretici Olarak Tasarımcı) başlıklı makalesinde *yazar* kelimesinin, tasarım bağlamı içerisinde yeni anlamları ifade ettiğini savunur. Buna göre tasarımcı, danışmanlık stil ve biçimlendirme gibi daha pasif işlevlerin ötesinde içerik oluşturan bir pozisyonda bulunur (Luppon'dan akt. Boom ve Ojeda, 2016:57).

² Evenhaugen, A. (2012). "What is an artist's book?", <https://blog.library.si.edu/blog/2012/06/01/what-is-an-artists-book/#.YE8a7y3Ons0>, Erişim tarihi: 22.02.2021.

³ "Artist's Books", <http://www.vam.ac.uk/content/articles/a/books-artists/>, Erişim tarihi: 22.02.2021.

Birçok kişi, *tasarımcı* başlığının sanatçılara yaratıcılık ve girdi için sınırsız izin verdiğini düşünmektedir, ancak bir kitap tasarımcısının sürecini öğrendikten sonra, tasarımcının müşterisinin hizmetkarı olduğu, kendi niyetini yerine getirdiği anlaşılmaktadır (Trapani, 2010:6). Bu noktada sanatçı Irma Boom tavır olarak diğerlerinden ayrı bir noktada konumlanmaktadır. Çünkü sanatçı, müşteri- tasarımcı ilişki biçimini reddederek kendisini sadece tasarımcı değil, kitabın içeriğine de müdahale edebilen bir statüde düşünmektedir. Altıntaş (2020:197) da Irma Boom'un, müşteriler için değil de onlarla birlikte kitap yapma fikrini savunduğunu belirterek kendisini birlikte içeriğe yön veren, kurgulayan ve içeriği yeniden oluşturan bir konumda tuttuğunu ifade etmektedir. Sanatçı Irma Boom'un tasarım anlayışını ve sürecini anlayabilmek için, eserlerini incelemek ve yorumlamak gerekmektedir.

4.Irma Boom' u Tanımak

Kitap tasarımlarıyla tanınan birçok tasarımcıya ilham olacak kitaplara hayat veren sanatçı Irma Boom, 1960 yılında Hollanda'da dünyaya gelmiştir. Her biri eşsiz yüzlerce basılı kitap tasarımlarına imza atan sanatçı *kitapların kraliçesi* ismiyle de anılmaktadır. Yaptığı kitap tasarımlarının önemli bir kısmı New York'ta yer alan Museum of Modern Art'ın (MoMA) arşivinde yer almaktadır.

Enschede'n'deki AKI Güzel Sanatlar Okulu'nda grafik tasarım eğitimi alan Boom, Hollanda Hükümeti Yayın ve Basım Bürosunda beş yıl çalışmış ve 1991 yılında Amsterdam'da kendi grafik firması olan Irma Boom Office'i kurmuştur. Sanatçı; Ferrari, Camper, Vitra International, Rijksmuseum gibi alanında ulusal ve uluslararası birçok önemli firmaya tasarım yapmıştır. Yale Üniversitesi'nde 1992 yılından beri hem ders veren hem de aynı zamanda atölye çalışmaları gerçekleştiren Boom, 2001 yılında yapmış olduğu çalışmalarla Gutenberg ödülünü alarak bu ödülü alabilen en genç sanatçı unvanını da elde etmiştir.⁴

2014 yılında Hollanda'nın prestijli sanat ödülü olan Johannes Vermeer ödülünü ve daha pek çok ödül kazanan sanatçı (Görsel 1), yaptığı tasarımları sanat olarak kabul etmemektedir. Bu konuyla ilgili olarak 2018 yılında Auckland'de düzenlenen, Google ve Airbnb gibi küresel

⁴ "Irma Boom", <https://collection.cooperhewitt.org/people/18065193/bio>, Erişim tarihi: 05.03.2021.

şirketlerin en iyi tasarımcıları ile dünyanın dört bir yanından bağımsız tasarımcıların konuşmalarının yer aldığı *Semi Permanent Symposium* etkinliğinde şunları söyler:

İşimi mimariyle kıyaslıyorum. Ben villa yapmıyorum, sosyal konut yapıyorum. Kitaplar endüstriyel olarak yapılmış ve çok iyi yapılması gerekiyor. Ben endüstriyel üretimden yanayım. Bir kereye mahsus olmaktan nefret ederim. Bir kitapta her şeyi yapabilirsiniz, ancak bir baskı çalışması yaparsanız, bu bir meydan okumadır. Asla sanat değildir. Asla, asla, asla.⁵

Irma Boom'un sanatçı olmadığı yönündeki açıklamalarına karşılık, yakın arkadaşı ve birlikte çalıştığı mimar Rem Koolhaas "sanatçı olmadığına yönelik inancı bir kültür meselesi olabilir-Hollanda titizliğinin bir ürünü olabilir" ifadeleriyle bu açıklamaya karşı bir tavırda bulunur.⁶

Görsel 1. Irma Boom' ait portre fotoğrafı.

Irma Boom'un odak noktası endüstriyel üretilmiş baskı kitaplardır ancak sanatçı, sadece görsel olarak tasarım boyutunun dışında tasarladığı kitabın içeriğinde de etkinliğini sürdürür. Lommen'in bahsettiği gibi sanatçı, kendisinin de yazdığı ve görüntü düzenlemesinin ötesine geçen içerikle ilgili önemli rol oynadığı kitaplar tasarlamayı tercih etmektedir. Bu anlamda Boom'un ilk atılımı iki ciltlik *Nederlandse Postzegel 87 + 88* (1988) isimli kitaptır (Görsel 2).

⁵ Charlton, E. (2018). "Architecture of the book", <https://dowse.org.nz/news/blog/2018/architecture-of-the-book>, Erişim tarihi: 03.03.2021.

⁶ Barone, J. (2017). "Irma Boom's library, where pure experimentalism is on the shelf", <https://www.nytimes.com/2017/01/16/arts/design/irma-boom-bookmaker-vermeer-prize-amsterdam-library.html>, Erişim tarihi: 05.03.2021.

Devlete ait posta pulu kataloglarından yararlanan sanatçı, kişisel özgürlük alanı olarak seri üretilmiş kitap tasarımını tuval olarak kullanmıştır.⁷

Görsel 2. Irma Boom, *Nederlandse Postzegel*, 1987, Ofset baskı kitap, Museum of Modern Art, New York.

Nederlandse Postzegel çalışması sanatçının ününü duyurmasında önemli rol oynasa da bir diğer önemli ve bilinen çalışması *SHV Think Book 1996-1896* isimli kitaptır (Görsel 3). Hollandalı bir holding olan SHV'nin CEO'su Poul Fentener van Vlissingen, şirketin yüzüncü yılını anmak amacıyla Irma Boom' dan bir kitap hazırlamasını istemiştir ve sanatçıdan tek isteği alışılmadık bir şey yapmasıdır. Boom, beş yıllık süreç boyunca şirketi araştırmış, hissedar toplantılarına katılmış, çalışanlarla röportaj yapmış ve kayıt ve görüntü arşivlerini gözden geçirmiştir. Tüm bu araştırmalar sonucunda ortaya ters kronolojik sırayla sunulan 2,136 sayfalık şirket geçmişini derlemesi ortaya çıkmıştır. Şirketin sanatçıdan istedikleri *alışılmadık bir şey yapma* koşulunu fazlasıyla sağlayan sanatçı sadece yaklaşımıyla değil, aynı zamanda kitabın tipografisinde, düzeninde, materyallerinde ve baskısında da alışılmadık tavır sergilemiştir. Okuyucuları doğrusal olmayan bir okuma biçimine yönlendiren sanatçı, sayfa numaralarını, içindekiler tablosunu ve bir dizini atlamıştır. Bunun yanı sıra kitabın tasarımı, soldan sağa çevrildiğinde lale tarlasının görüntüsünü ve sağdan sola çevrildiğinde bir Hollanda şiirinin satırlarını ortaya çıkarmak için basılan sayfalarının kenarlarına kadar uzanmaktadır.⁸

⁷ Lommen, M. (2015). "Irma Boom: Autonomously assigned", <http://www.fpba.com/parenthesis/about.html>, Erişim tarihi: 08.03.2021.

⁸ "Irma Boom SVH Think Book 1996-1896", <https://www.moma.org/collection/works/110948>, Erişim tarihi:26.02.2021.

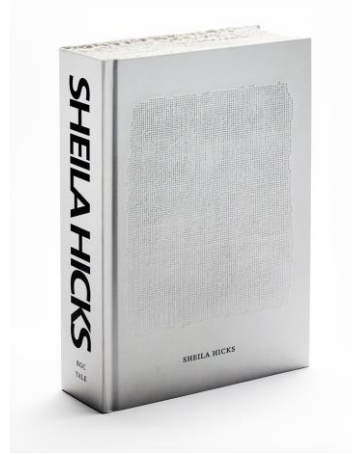

Görsel 3. Irma Boom, *SHV Think Book 1996-1896*, 1996, Ofset baskı, 22,5x 17x 11 cm., Museum of Modern Art, New York.

Irma Boom, *SHV Think Book* isimli çalışmasında kullandığı malzemeleri yüzyıllar boyunca dayanması için özenle seçmiştir. Bu amaçla Boom, kitabın omurgası için en iyi yapıştırıcıyı, kâğıdı ve paslanmaz çeliği kullanmıştır. Aynı zamanda sanatçı, çevresel bir duyarlılıkla ağaçları korumak adına kitabın 2136 sayfası pamuk bazlı banknot kâğıdına bastırmıştır. *SHV* kitabının baskıları, kitapların cilt rengine göre farklılık göstermiştir. Buna göre beyaz ciltli İngilizce versiyonu, siyah ciltli ise Çince versiyonu basılmıştır. Bu kitaplar için ayrıca özel koruyucu kılıf da kullanılmıştır (Zaborov, 2013:54-55). Akgül'e (2018:202) göre, Irma Boom'un tasarımı bir malzeme manipülasyonu olarak eleştirilmiş ve bu kitaptaki tavrı hiper metin olarak algılanmıştır. Aynı zamanda dijital ortamın algı sistemiyle örtüşen tasarım, geleneksel kitap karşısında anlamını zenginleştirmiş ve metne yeni bir dil oluşturmuştur.

Sanatçıdan 2006 yılında tekstil sanatçısı Sheila Hicks'in *Weaving as Metaphor* isimli sergisi sırasında sunulacak bir kitap tasarlanması istenmiş ve ortaya çıkan kitap Leipzig kitap fuarında *Dünyanın En Güzel Kitabı* ödülüne layık görülmüştür (Görsel 4). Herkese açık ve özel koleksiyonlardan yüz kadar minyatür duvar halısına odaklanan kitapta, Hicks'in deneysel üretim süreçleri gözler önüne serilmiştir. Irma Boom kitapta, Arthur C. Danto, Joan Simon ve Nina Stritzler Levine'in denemelerinin yanında sanatçının çalışma araçlarının çizimlerine, fotoğraflarına ve kronolojik sıralamasına da yer vermiştir. Kitabın iç sayfalarında sol tarafta yazılar, sağ tarafta ise sanatçıya dair çalışmalar yer almıştır. Lommen'e göre Sheila Hicks kitabının kenarları, yeniden üretilen tekstil işine bir gönderme olarak yıpranmış doku ile kesilmiştir. Beş inçten daha büyük tasarlanan kitabın biçim ve içeriği birdir ve her bir kopyası biriktir.

Kitabın kapağının beyaz ve kabartmalı olmasından kaynaklı olarak yayıncıların satış kaygısıyla karşı çıkmasına rağmen sanatçı kendi tasarım anlayışından taviz vermeyerek kitabı bu haliyle yayınlamıştır.⁹

Görsel 4. Irma Boom, *Sheila Hicks: Weaving as Metaphor*, Ofset baskı, 22,5x 15,4x 5,5 cm., 2006.

Irma Boom'un çalışmalarını incelediğimizde her zaman bir sonraki projesinde şaşırtmayı başaran bir yaratıcılık ortaya koyduğunu görürüz. Sanatçının büyük ve yaratıcı projelerinden birisi de Chanel için yaptığı *N°5 Culture Chanel* isimli kitaptır (Görsel 5). Paris moda evi, 2013 yılında sanatçının da küçük yaşlardan itibaren kullandığı parfümle ilgili olarak kitap talebinde bulunmuştur. En titiz kavramsal çalışmalarından biri olan bu kitapta sanatçı kendi deyimiyle *neredeyse var olmayan, ancak çok mevcut* bir şey yapmak istemiştir. Ortaya çıkan sonuç tamamen mürekkepsiz bir kitaptır.¹⁰

Görsel 5. Irma Boom, *N°5 Culture Chanel*, Ofset baskı, 2013.

⁹ Lommen, M. (2015). "Irma Boom: Autonomously assigned", <http://www.fpba.com/parenthesis/about.html>, Erişim tarihi: 08.03.2021.

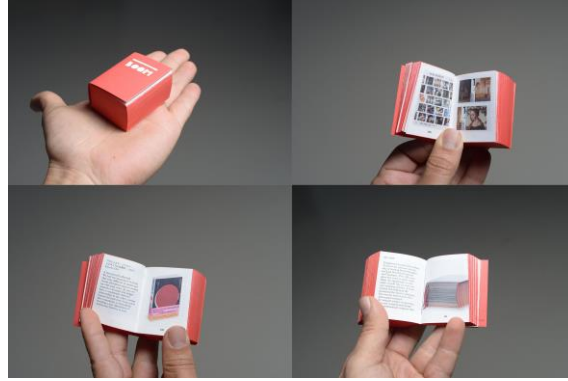
¹⁰ Lommen, M. (2015). "Irma Boom: Autonomously assigned", <http://www.fpba.com/parenthesis/about.html>, Erişim tarihi: 09.03.2021.

Amerikalı yazar Liz Stinson, 11 Kasım 2013 tarihinde yazdığı *A Genius of Book Design Creates a Tome With No Ink* (Bir kitap tasarımı dehası mürekkep içermeyen bir kitap yaratır) isimli yazısında Irma Boom'un N°5 Culture Chanel kitabından bahsetmektedir. Stinson'a göre Boom'un yarattığı her şey bildiğimiz bir kitap görünümünün fazlasını içermektedir. Boom'un kitabı başlı başına bir deneyimdir ve teknik olarak başka bir sanatçı için araç olsa bile kendi başına takdir edilmesi gereken nesnedir. Sanatçı bu tasarımında 300 sayfalık bir kitabı hiç mürekkep kullanmadan, Gabrielle Chanel'in hikayesinin ortaya çıkmasını sağlayacak öğeleri kabartmalarla yansıtmaktadır. Stinson, sanatçının bir kitap üzerinde çalışmaya başladığında kendisini tamamen o işe kaptırdığından da söz etmektedir. Chanel kitabın ortaya çıkmasında Boom'a sınırsız yetki vermiş ve ona olabildiğince bilgi sağlamıştır. Hatta öyle ki sanatçı Chanel'in Paris'teki dairesinde vakit geçirmiş, hayatını incelemiş, parfümün şişeleme sürecine dahil olmuştur. Fransa'da gülleri toplarken Chanel ekibine katılan ve kitaba dair fikirlerin o esnada aklında belirlediğini ifade eden Sanatçı "Orada kokladığım şey o kadar yoğun, heyecan vericiydi ki...Görünmüyordu." sözleriyle duygularını aktarmıştır.¹¹

Irma Boom'un önemli çalışmalarından birisi de 2010 yılında yayınladığı *Architecture of the Book* isimli, boyut olarak birbirinin kontrastı olan 800 sayfalık birbiri içine geçmiş iki kopya kitaptır (Görsel 6-7). Bu eserin 2013 yılında güncellenen yeni versiyonuna 96 sayfa daha eklenmiş ve kitap mimar Rem Koolhaas'ın yeni önsöz yazısıyla sunulmuştur. Sanatçının atölyesinde bir gün geçiren Winston (2018), bu eserle ilgili olarak sanatçının boyuta ve ölçeğe takıntılı olduğunu ifade etmiş ve kararlarının çoğunda üç rakamına olan ilgisini fark etmiştir. Sanatçı ise bunu Hint numerolojisinde mükemmel birliği temsil ettiğini ve temelde yaptığı kitapların bu fikre dayandığını belirtmiştir.¹²

¹¹ Stinson, L. (2013). "A genius of book design creates a tome with no ink", <https://www.wired.com/2013/11/a-beautiful-book-printed-without-ink/>, Erişim tarihi: 05.03.2021.

¹² Winston, A. (2018, August 22). At the Office with Irma Boom, Queen of Books. *AnOther*. <https://www.anothermag.com/design-living/11090/in-the-office-with-irma-boom-queen-of-books>. Erişim tarihi: 05.03.2021.

Görsel 6. Irma Boom, *Architecture of the Book*, Ofset baskı, 2010, MoMA, New York.

Görsel 7. Irma Boom, *Architecture of the Book*, Ofset baskı, 2013, MoMA, New York.

Tasarımlarında kavrama önem veren sanatçı, ele aldığı kavramın çerçevesinde tasarımına yön verir. Tasarımlarının prototiplerini dijital değil fiziki ortamda üretmektedir. Dijitalleşen çağın sağladığı avantajlarla birlikte, baskı teknolojilerin de olanakları genişlemiş ve deneysel yapıdaki üretimleri mümkün kılmıştır. Ekranda düz bir yüzeyde tasarım yapmaktansa üç boyutlu olarak fiziki bir nesne yapmayı tercih eden sanatçı, bu konuyla ilgili olarak şu ifadelerde bulunmuştur:

Üç boyutlu kitap sadece bir kült nesne değil, internetteki bilgiler birbirine çok benziyor, ayrıntıya girmiyor. Kitabın canlılığı, ekranların farklı anlarda yansımalarıyla birlikte, birinde hız, diğerinde kavramların ve bilginin özümsemesiyle genişliyor. Bu samimiyet yaratıyor ve günümüzde yakınlığa ihtiyacımız var.¹³

Irma Boom'un üretim biçimi incelendiğinde kendisini, yazar- üretici- girişimci üçlüsü ve bu gösterimler arasında örtüşen marjlar arasında konumlandırmaktadır. Bunların ilki tasarım

¹³ Santamaria, M. (2020). "The BOOM of the architecture of books", <https://www.porcelanosalifestyle.com/en/architecture-books-irma-boom/>, Erişim tarihi: 07.03.2021.

yazarlığıdır ve bir tasarımcı amaçlarını kitlelere iletmek için içerik üretmek durumundadır. Gerek teknik gerekse malzeme ve uygulama biçimleriyle olsun kendini ifade etmek için farklı yolları kullanmaktadır. İkincisinde üreticinin rolünü üstlenen sanatçı, yapılan işin doğası gereği Walter Benjamin'in terimleriyle işin mekanik yeniden üretimi için hazırlanmakta ve bunun sonucunda bu teknolojiye ustalaşarak nesnelere ve malzeme aracılığıyla anlam üreterek iletmektedir. Üçüncüsünde ise sanatçının girişimci rolüne vurgu yapmaktadır. Bu durum tasarımcının yüksek derecede bağımsız çalıştığı, planlamanın yanı sıra önceki durumların tümünü mümkün kılan yönetimsel sorumlulukları çözdüğü bir iş modeli ile ilgilidir. Irma Boom'un kitap tasarım uygulama örnekleri, onun yaratıcı sürecinin nasıl ortaya çıktığını, prototiplendiğini, geliştirildiğini ve sonunda ustalaştığını vurgulayarak bu yazar- yapımcı- girişimci yönünün önemini ve etkilerini ortaya koymaktadır (Boom ve Ojeda, 2016:56). Sanatçının üretim süreçlerine olan yakınlığı, onun grafik tasarım uygulamalarının hayati bileşenlerini kanıtlamaktadır.

5. Sonuç

Çağdaş kitap tasarımlarına sergilediği yaklaşımlarla ve ortaya koyduğu etkileyici tasarımlarıyla Irma Boom, bu alanda kendisine önemli bir yer edinmiştir. Günümüzün kitap tasarımı biçimlerini derinlemesine anlamak için, sanatçının tasarladığı kitapları incelemek fikir verecektir. Genelde elde üretilen ve fazla baskısı yapılmayan sanatçı kitaplarının aksine Irma Boom, kitap tasarımlarında endüstriyel üretimi savunur. Çağımızın gereği her şeyin dijital bir yapı içerisinde var olmasına karşı olmayan sanatçı, dijitalleşmenin kendi yaptığı üretimlerde deneyimselliğinin sınırlarını genişlettiğini ve yayın aşamasındaki sınırlılıkların da böylelikle azaldığını vurgular. Böylelikle okuyucunun deneyimini geliştirmek için fiziki kitabın potansiyelini tam olarak kullanır. Sanatçı ayrıca kitapların dijital platformlarda yer alıp okunmasının, fiziki kitap üretimlerinin değerini daha da artıracığını düşünür. Zaborov'un (2013:90) da ifade ettiği gibi Irma Boom, son yirmi beş yılda kitap tasarımındaki yolculuğunda kitabın fizikselliğini defalarca yeniden tanımlar. 1980'lerde kitabın okunabilirliği yerine formunu kullanarak içeriği iletmeyi araştırmalarını yapmıştır. 1990'lara ise içerik okunaklı olsa dahi, geleneksel kitap okuma biçimimizi yeniden tanımlamıştır. Teknolojik gelişmelerin yapısıyla birlikte ana malzeme olarak kitabı kullanarak yeni iletişim biçimleri arayışına devam etmiştir.

Sanatçı, tasarım yapacağı kişiyle ya da kurumla uzun vakit geçirmekte ve dolayısıyla gerçekleştireceği çalışma ile ilgili geniş bilgi sahibi olmaktadır. Tasarım öncesi sanatçının araştırma süreci, tasarımın çok boyutlu ve etkili olmasında önemli bir yere sahiptir. Bunun yanı sıra sanatçının müşteri kavramına karşı çıkan tavrı ile kendisini tasarımın içeriğinde de etkin görerek fikir alışverişi yapabileceği tamamen eşit bir ortam yaratmak istemesi, ortaya çıkan tasarımın niteliğini de olumlu yönde etkilemektedir.

Tarihsel dönemler içerisinde kitapların yapısı, içeriği, sunuş şekli sürekli değişim geçirmiştir. Çağımızda kitapların dönüşümünde dijitalleşmenin etkisi büyüktür. Fakat bu dijitalleşme fiziksel kitapların değerini önemli kılabılır. Bu anlamda Irma Boom'un kitap tasarımları, geleceğin tasarımcıları için temel oluşturacaktır.

Kaynakça

Akgül, R. F. (2018). "Grafik Tasarımı Bağlamında Sanatçı Kitapları", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (40), s.187-206.

Altıntaş, U. (2020). "Kitap Tasarımında Ortak Yazarlık", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 26(44), s.181-201.

Becer, Emre (2006). *İletişim ve Grafik Tasarım*, Ankara:Dost Kitabevi.

Boom, I. ve Ojeda, D. (2016). "On the Name of Book Wrighting: Irma Boom's "Transformative Crossover" Production", *The Journal of Modern Craft*, 9:1, s.55-70.

Dünder, B. (2011). *Grafik Tasarım Bağlamında Kitap Nesnesi ve Nesne Olarak Kitap*, Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Gümüştekin, N. (2018). "Bir Kavram ve Bir Sanat Dalı Olarak "Sanatçı Kitabı" Üzerine Bir İnceleme", *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 8 (18), s.82-97.

Haslam, A. (2006). *Book Design*, Londra:Laurence King.

Hendel, R. (1998).*On Book Design*, New Haven:Yale University Press.

Kavuran, T. (2016). "İletişim Aracı Olan Kitapların Grafik Ürün Olarak Tasarlanması ve Şiir Kitaplarında Tasarımın Önemi", *Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi*, 6(2), s.1-22.

Kıral, B. (2020). "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), s.170-189.

Lupton, E. (2011). "The Designer As Producer in Graphic Design: Now in Production", ed. by Andrew Blauvelt and Ellen Lupton (Minneapolis: Walker Art Center), p.12–13.

Taşçoğlu, M. (2013). *Bir Görsel Platformu Olarak Kitap*, İstanbul: YEM Yayın.

Trapani, K. (2010). *Dissecting The Science of Book Design*, California Polytechnic State University, San Luis Obispo.

Williamson, H. (1956). *Methods of Book Design*, London: Oxford University Press.

Zaborov, V. (2013). "The History of The Hook Case Study: Irma Boom", Leiden University, ResMA Thesis, ResMA Arts & Culture Programme.

İnternet Kaynakları

"Artist's Books", <http://www.vam.ac.uk/content/articles/a/books-artists/>, Erişim tarihi: 22.02.2021.

Barone, J. (Jan 16, 2017). "Irma Boom's Library, Where Pure Experimentalism is on the Shelf", <https://www.nytimes.com/2017/01/16/arts/design/irma-boom-bookmaker-vermeer-prize-amsterdam-library.html>, Erişim tarihi:05.03.2021.

Charlton, E. (2018). "Architecture of the Book", <https://dowse.org.nz/news/blog/2018/architecture-of-the-book>, Erişim tarihi:03.03.2021.

Evenhaugen, A. (2012). "What is an Artist's Book?", <https://blog.library.si.edu/blog/2012/06/01/what-is-an-artists-book/#.YE8a7y3Ons0>, Erişim tarihi:22.02.2021.

"Irma Boom SHV Think Book 1996-1896", <https://www.moma.org/collection/works/110948>, Erişim tarihi:03.03.2021.

"Irma Boom", <https://collection.cooperhewitt.org/people/18065193/bio>, Erişim tarihi:05.03.2021.

"Kitap", <https://sozluk.gov.tr>, Erişim tarihi:02.02.2021.

Lommen, M. (2015). "Irma Boom: Autonomously Assigned", *Parenthesis*, <http://www.fpba.com/parenthesis/about.html>, Erişim tarihi:08.03.2021.

Santamaria, M. (2020). "The BOOM of the Architecture of Books", <https://www.porcelanosa-lifestyle.com/en/architecture-books-irma-boom/>, Erişim tarihi:07.03.2021.

Stinson, L. (2013). "A Genius of Book Design Creates a Tome With No Ink",
<https://www.wired.com/2013/11/a-beautiful-book-printed-without-ink/>, Erişim
tarihi:05.03.2021.

Winston, A. (2018, August 22). At the Office with Irma Boom, Queen of Books. *AnOther*.
<https://www.anothermag.com/design-living/11090/in-the-office-with-irma-boom-queen-of-books>. Erişim tarihi:05.06.2021.

Görsel Kaynaklar

Görsel1. Irma Boom' a ait portre
fotoğrafi.<https://www.nytimes.com/2017/01/16/arts/design/irma-boom-bookmaker-vermeer-prize-amsterdam-library.html>, Erişim tarihi:01.03.2021.

Görsel 2. Irma Boom, *Nederlandse Postzegel*, 1987, Ofset baskı kitap, Museum of Modern Art, New York.
https://www.moma.org/collection/works/110956?artist_id=33693&locale=en&sov_referrer=artist, Erişim tarihi:06.03.2021.

Görsel 3. Irma Boom, *SHV Think Book 1996-1896*, 1996, Ofset baskı, 22,5x 17x 11 cm., Museum of Modern Art, New York. <https://www.moma.org/collection/works/110948>, Erişim tarihi:05.03.2021.

Görsel 4. Irma Boom, *Sheila Hicks: Weaving as Metaphor*, Ofset baskı, 22,5x 15,4x 5,5 cm., 2006.<https://www.artic.edu/artworks/222584/sheila-hicks-weaving-as-metaphor>, Erişim tarihi:04.03.2021.

Görsel 5. Irma Boom, *N°5 Culture Chanel*, Ofset baskı, 2013.
<https://i.pinimg.com/originals/d4/e9/27/d4e92767aa23d59e2544cb44b3d693e4.jpg>, Erişim tarihi:03.03.2021.

Görsel 6. Irma Boom, *Architecture of the Book*, Ofset baskı, 2010, MoMA, New York.
https://www.typotheque.com/books/irma_boom_biography_in_books, Erişim tarihi:27.02.2021.

Görsel 7. Irma Boom, *Architecture of the Book*, Ofset baskı, 2013, MoMA, New York.
<https://www.wolf.at/produkt/the-architecture-of-the-book/>. Erişim tarihi:11.06.2021.